

Redengevende omschrijving – Bergambacht: Bovenberg 106

Monumentnummer: 23/05



FEITELIJKE GEGEVENS

Adres	Bovenberg 106, 2861 BD Bergambacht
Kadastraal nummer	Bergambacht C 4701
Naam object	N.v.t.
Complexonderdelen	N.v.t.
Oorspronkelijke functie	Agrarisch bedrijf
Opdrachtgever	Niet bekend
Architect/aannemer	Niet bekend
Datering / Bouwjaar	ca. 1700

(CULTUUR)HISTORISCHE ACHTERGROND

Het boerenbedrijf in de Krimpenerwaard

De moerassige veengebieden van de Krimpenerwaard worden vanaf de 11e eeuw geleidelijk aan ontgonnen. De Middeleeuwse boeren bouwen hun boerderijen op de koppen van de percelen, die haaks op de ontginningsbasis staan. De uitgifte van de landerijen geschiedt op basis van inschrijving. Soms hebben boeren hierdoor veel land binnen één polder, maar meestal lag het land van een boer verspreid over meerdere polders op soms wel een kwartier, half uur of uur 'gaans of varens' (lopen of varen) van de boerderij. Direct rondom de boerderij is het erf dat plaats biedt aan de belangrijkste bebouwing en gronden voor het uitvoeren van de werkzaamheden en de huishoudelijke taken van de boerin. Hierbij valt te denken aan een hooiberg of –schuur, wagenschuur, extra stallen en kippenhokken, boenstoep of –hok, moestuin, fruitboomgaard, bleekveldje.

De positie van alle verschillende gebouwen en functies op het erf is zo bedacht dat het werk zo efficiënt mogelijk kan worden uitgevoerd. Rondom de het erf is vaak een ringsloot aanwezig en is er een wetering of brede kavelsloot die tot aan het erf en het hoofdegebouw loopt. Deze wordt oorspronkelijk gebruikt als vaarsloot om bij landerijen in andere delen van de polder te komen.

De ontwikkeling van boerderijen langs de ontginningslinten en rivierdijken is een voortgaande ontwikkeling vanaf de 11e eeuw tot en met de 20e eeuw. In de laatste eeuw werden er voornamelijk oude boerderijen vervangen door nieuwe. Slechts een enkele boerderij werd geheel nieuw gesticht. In de 21e eeuw worden er nauwelijks tot geen nieuwe boerderijen meer gesticht of worden boerderijen omgebouwd tot burgerwoning of gesloopt en vervangen door villa's.

Landbouw en veeteelt

De hoofdactiviteit van het boerenbedrijf in de Krimpenerwaard ligt oorspronkelijk in de landbouw (vlas, rogge, hop en hennep), waarbij de aanwezige koeien en varkens op de boerderij alleen worden gehouden voor het voorzien in de eigen levensbehoefte en de mest voor het land en kleinschalige zuivelproductie. Door inklinking van de veenbodem wordt de polder steeds natter. Dit heeft tot gevolg dat de wortels van veel van de akkerbouwgewassen de natte grond niet verdragen. Het verbouwen van hennep (o.a. als grondstof voor touw in de scheepsindustrie) heeft het nog lange tijd in de polder volgehouden, omdat deze voornamelijk op opgehoogde gronden naast de boerderij worden geteeld. Maar in de periode 1840 - 1900 neemt ook de productie hiervan af. De boeren in de Krimpenerwaard leggen zich uiteindelijk helemaal toe op de veeteelt (koeien) en de zuivel- en kaasproductie. Deze omslag in de hoofdactiviteit van de boeren is terug te vinden in de opbouw van boerderijen. Er komen grote stallen achter het woonhuisgedeelte. In het voorhuis van de boerderij worden melkkelders gemaakt en ruimten worden ingericht als kaaskamers. In de bijgebouwen is deze omslag ook terug te vinden in de aanwezigheid van grote hooibergen achter de boerderij.

De boerderij is illustratief voor en herinnert aan de ontwikkeling van het historische zuivelbedrijf binnen de gemeente Krimpenerwaard in het algemeen en in de kern Bergambacht in het bijzonder.

STEDENBOUWKUNDIGE,
LANDSCHAPPELIJKE SITUATIE

Ruimtelijke ontwikkeling Bovenberg

Het buurtschap Bovenberg ligt op de oost-west lopende ontginningsas waaraan ook andere buurtschappen ontstonden zoals het buurtschap Zuidbroek, Tussenlanen en Benedenberg. Dit was de achtergrens van de eerste ontginningen en diende vervolgens als de nieuwe ontginningsbasis voor de volgende ontginningen. De ontginning volgde de loop van de Lekdijk, waardoor de percelen niet haaks op de ontginningsas staan, maar schuin. Het buurtschap ontwikkelde zich vanaf de 13e/14e eeuw voornamelijk aan de noordzijde van de ontginningsas. De boerderijen werden op grote afstand van elkaar op de koppen van de percelen gebouwd. Vanaf 1850 heeft er geleidelijke verdichting plaatsgevonden,

waarbij ook aan de zuidzijde van de ontginningsas werd gebouwd. De bedrijven waren vooral gericht op veeteelt, afgewisseld met percelen fruitbomen.

Ondanks de verdichting is het cultuurlandschap rondom Bovenberg zeer gaaf bewaard gebleven. Het agrarisch ensemble, draagt vanwege de karakteristieke ruimtelijke opbouw, bij aan de kwaliteit en afleesbaarheid van het cultuurlandschap.

Ruimtelijk opbouw perceel

De boerderij staat aan de noordzijde van de ontginningsas, als onderdeel van de lineaire bebouwingsstructuur. De boerderij ligt op een smal perceel, dat schuin op de ontginningsas staat. Voor de woning is een door een geschoren haag en eenvoudig stalen hek met deur afgescheiden tuin aanwezig. De indeling met een geschoren haag is illustratief voor de parcelering van gebruiksruimten rondom de boerderij.

De boerderij is door de in de verschijningsvorm afleesbare ouderdom een beeldbepalend onderdeel van de lineaire structuur van het buurtschap Bovenberg. Het pand is tezamen met de haag en het hekje een kenmerkend voorbeeld van de inrichting van een historisch agrarisch erf en is illustratief voor het historische ontwikkelingsbeeld langs deze ontginningsas. De boerderij draagt daardoor bij aan de afleesbaarheid van de historische ruimtelijke ontwikkeling van het buurtschap.

ARCHITECTUURHISTORISCHE WAARDE

Typen boerderijen

In Nederland komen verschillende typen boerderijen voor. Binnen de provincie Zuid-Holland is dat beperkt tot de groep boerderijen uit de hallehuisgroep. Deze ontwikkelde zich vanuit de meest eenvoudige vorm van bebouwing, namelijk een woning op een rechthoekige plattegrond met één vertrek, waarin mensen en hun dieren samen leefden. In de ontwikkeling van dit type onderscheiden zich binnen deze boerderijgroep uiteindelijk drie typen: het langgerekte hallehuis (woonhuis en stal liggen achter elkaar), het krukhuis (met een L-vormig voorhuis) en het T- of dwarshuis (met een voorhuis dat haaks op de achtergelegen stallen staat). Alle de drie typen komen binnen de gemeente Krimpenerwaard voor.

Waardering

De boerderij aan de Bovenberg 106 is architectuurhistorisch waardevol als voorbeeld van een boerderij uit de hallehuisgroep van zeer hoge ouderdom (begin 18e eeuw). Het is een voorbeeld van een tweebeukige boerderij, wat binnen deze groep bijzonder is. De boerderij is gebouwd in een traditionele, tijdsgebonden, sobere baksteenarchitectuur, die zich o.a. uit in het afgewolfde rieten dak, de vlechtingen, de houten schuiframen, en de gepleisterde plint. Mogelijk betreft het zoldervenster een 17^e-eeuws bolkozijn. De in de gevels gebruikte lokale gele IJsselstenen zijn karakteristiek voor de Krimpenerwaard.

BOUWHISTORISCHE WAARDE

Vanwege de ouderdom van de boerderij (17e eeuw) zijn er naar verwachting nog zeer oude elementen in de boerderij te vinden. Deze

worden als waardevol beschouwd voor de afleesbaarheid van de historische bouw- en afwerkingswijze van boerderijen binnen de gemeente Krimpenerwaard. In de gevels zijn veel bouwsporen aanwezig.

BESCHRIJVING

Deze boerderij betreft een boerderij uit de hallehuisgroep met achtergelegen stal onder een aanzienlijk lager nokhoogte. Het voorhuis bestaat uit één hoge bouwlaag met zolder onder zadeldak, waarvan de nok loodrecht op de straat staat. Het zadeldak is ongelijkzijdig, oftewel: het heeft 'scheve schouders': het linker dakschild loopt veel lager door dan het rechter dakschild.

De achterliggende stal bestaat uit een veel lagere bouwlaag met zolder onder zadeldak. Beide daken zijn gedekt met riet en het voorste dak is aan de voorzijde afgewolfd.

De gevels bestaan uit schoon metselwerk van lokale gele IJsselstenen in kruisverband. Onderin de gevels is een gestucte plint gemaakt. De voorgevel (topgevel) wordt beëindigd met vlechtingen. Hij is ingedeeld met een deur aan de linkerkant en twee vensters er rechts naast. De ramen hiervan lijken recent. Op zolder bevindt zich een dubbel openslaand venster, waarvan het linkerraam een roedenindeling heeft, maar het rechter niet. Verder wijkt de grootte van de twee openingen wijkt licht af, wat opmerkelijk is. Mogelijk betreft dit daarom een voormalig bolkozijn (een kozijn met een lichtopening (met raam) en een gat (met luik) naast elkaar, wat typisch is voor de 17e- en vroege 18e eeuw). De boerderij aan Bovenberg 90 heeft nog altijd zo'n kozijn. Door het hoge maaiveld (mogelijk later opgehoogd?) langs de rechtergevel lijken de vensters relatief laag in de boerderij te liggen.

In de gevels zijn veel bouwsporen aanwezig. Zo is onder andere een bouwnaad te zien tussen het voorhuis en de stal. Ook is in de rechtergevel een inboeting te zien met orangerode bakstenen, die door middel van een bloktand met het overige metselwerk is verbonden.

WAARDENSTELLING

De boerderij Bovenberg 106 te Bergambacht is van:

Cultuurhistorische waarde:

- Ter illustratie van en ter herinnering aan de ontwikkeling van het historisch zuivelbedrijf vanaf de 17e eeuw binnen de gemeente Krimpenerwaard in het algemeen en in de kern Bergambacht in het bijzonder.

Stedenbouwkundige / landschappelijke waarde:

- Als ondersteuning aan het historische karakter van het cultuurlandschap.
- Als beeldbepalend en markant onderdeel binnen de lineaire structuur van het buurtschap Bovenberg.
- Ter illustratie van de historische ruimtelijke ontwikkeling van het buurtschap Bovenberg.

Bouw- en architectuurhistorische waarde:

- Vanwege de ouderdom van de boerderij en de daarmee samenhangende bouwhistorische verwachting.
- Als voorbeeld van een boerderij uit de hallehuisgroep van vermoedelijk zeer hoge ouderdom (17e eeuw) in traditionele, tijdsgebonden, sobere baksteenarchitectuur, die zich o.a. uit in het afgewolfde rieten dak, de vlechtingen, de houten schuiframen, en de gepleisterde plint.
- Als uitzonderlijk voorbeeld van een tweebeukige boerderij binnen de hallehuisgroep.
- Vanwege de mogelijke aanwezigheid van een 17^e-eeuws bolkozijn.
- Vanwege de voor de Krimpenerwaard kenmerkende gevels in lokale gele IJsselsteen.

Waarde vanwege de Gaafheid:

- Van de relatief gaaf bewaarde bouwmassa.
- Van het mogelijke bewaarde bolkozijn.

Zeldzaamheidswaarde:

- Als voorbeeld van een 17e-eeuwse tweebeukige boerderij met een lange bouwgeschiedenis binnen de historische structuur van Bovenberg.
- Vanwege het mogelijke bolkozijn.

IDENTITEIT
KRIMPENERWAARD

De boerderij Bovenberg 106 draagt bij aan de ruimtelijke identiteit van de gemeente Krimpenerwaard vanwege:

1. De bouwmassa van de boerderij, die bestaat uit een bijna haaks op de weg gelegen langgerekte bouwmassa in één bouwlaag onder een kap.
2. De versterkende werking voor de ruimtelijke kwaliteit binnen het historische cultuurlandschap.
3. De voor de boerderij en bijgebouwen kenmerkende ruimtelijke positie op perceel.
4. De herinnering aan de zeer bloeiende agrarische bedrijven binnen de gemeente.
5. De ouderdom als verwijzing naar de lange geschiedenis van boerderijenbouw in de Krimpenerwaard.

BESCHERMING

De volgende onderdelen vallen onder de bescherming:

- Exterieur, bouwkundige structuur en waardevolle interieuronderdelen (met uitzondering van recent(e) sanitair, keuken(s) en badkamer(s)).
- Structuur van de haag gecombineerd met het hekje.

BRONNEN

- Enderink, S. (2016), *Het Krimpenerwaardboek*, Zwolle
- Groningen, C.L. van (1996), *De Krimpenerwaard*, Zwolle
- Hofkens, M., Ingen, M. Van, e.a. (1991), *Jongere bouwkunst en stedebouw 1800 – 1945*. Monumenten inventarisatieproject

- Hoven, F. Van den (2002), *Op ontdekkingstocht door Krimpenerwaard en Lopikerwaard. Topografisch, cultuurhistorisch en recreatief handboek voor streekbewoners en toeristen.*
- Knoester, J.J. (2002), *Kernachtig Krimpenerwaard, 100 jaar plaatselijke geschiedenis.*
- Kroon, M. (2000), *Krimpenerwaardig, de geschiedenis van de Krimpenerwaard in woord en beeld.*
- Povée, H. (2004), *Tien eeuwen tussen Lek en IJssel: geschiedenis van de Lopikerwaard en de Krimpenerwaard.*
- Stenvert, R. e.a. (2004), *Monumenten in Nederland, deel Zuid-Holland.*
- Stichting Krimpenerwaard, *Monumenten in de Krimpenerwaard: in Haastrecht, Stolwijk, Vlist, Schoonhoven, Ammerstol, Bergambacht, Berkenwoude, Lekkerkerk, Krimpen aan de Lek, Krimpen aan den IJssel, Ouderkerk aan den IJssel, Gouderak: cultuurhistorisch waardevolle gebouwen en objecten in beeld.*
- Ven, G.P. van de (2004), *Mensen in een waard vol wind en water: geschiedenis van de Waterhuishouding in de Krimpenerwaard.*
- Topotijdreis.nl
- Beeldbank RCE, kadastrale minuut Bergambacht
- Streekarchief Midden-Holland (bouwvergunningen en foto's)